

MARCEL PROUST

A la recerca del temps perdut

LLETRAFERITS

FUNAMBULISTA

2.ª EDICIÓ REVISADA
LA RECERCA EN 250 PÀGINES

A la recerca del temps perdut
(Pàgines escollides)

COL·LECCIÓ
LLETRAFERITS

Marcel Proust

A la recerca del temps perdut
(Pàgines escollides)

Comentaris i traducció
de Carles Llorach-Freixes

Primera edició: febrer del 2012
Segona edició: juny del 2022

Títol original: *À la recherche du temps perdu*

© de la traducció i dels comentaris: Carles Llorach-Freixes, 2012, 2022
© de la present edició: Editorial Funambulista, 2022
c/ Flamenco, 26 - 28231 Las Rozas (Madrid)
www.funambulista.net

ISBN: 978-84-125219-2-4
Dep. Legal: M-15324-2022

Maquetació i coberta: Gian Luca Luisi

Motiu de la coberta: *Un Figaro de Rêve*, Jean Béraud (1849-1935)

Impressió i producció gràfica: Safekat

Imprès a Espanya

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, comprenent-hi la reprografia i el tractament informàtic, o la distribució d'exemplars mitjançant lloguer i préstec resten rigorosament prohibides sense l'autorització escrita de l'editor i estaran sotmeses a les sancions establertes per la llei.

Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).

A la recerca del temps perdut
(Pàgines escollides)

Introducció

[Proust] arriba al capdavall de la seva vida, guaita enrere i s'adona que tots aquells anys en què va sofrir..., aquells anys van ser els millors anys de la seva vida, perquè aquells anys van fer-lo tal com era. ¿I tots aquells anys en què va ser feliç? ¿Saps?, una absoluta pèrdua de temps. No va aprendre res.

Frankie, a *Miss Little Sunshine*

Presentem aquí una brevíssima antologia d'*A la recerca del temps perdut* de Marcel Proust. Es comprendrà el superlatiu *brevíssima* si pensem que la novel·la de Proust consta de prop de quatre mil pàgines, i el llibre que tenen ara a les mans tot just en té dues-centes cinquanta. Això, en si mateix, ja constitueix el més contradictori que hi ha en tractar la *Recerca* (abreujarem així el títol), perquè l'essència de l'obra de Proust és la dilatació: frases llargues (la més llarga arriba a tenir més de vuit-centes paraules), paràgrafs que ocupen pàgines senceres, insistència repetida sobre els mateixos temes, estil ple de circumloquis, etcètera.

Proust va escriure que és un error estudiar i valorar una obra literària a partir de la biografia de l'autor, que conèixer l'autor no és en absolut conèixer la seva obra, i per això podríem pensar que el

tema de la seva obra s'allunya per complet de la trama de la seva vida; però és ben al contrari, la seva novel·la és un relat basat en fets biogràfics del mateix autor. Per tant, encara que la *Recerca* no es pot considerar en absolut una autobiografia de Proust, sí que tot el que s'hi relata té relació directa o indirecta amb la història de la seva vida. Però la *Recerca*, com la vida, és així: els personatges senten una cosa i en pensen una altra, en pensen una i en diuen una altra, en diuen una i en fan una altra, i, si alguna vegada la intenció coincideix amb el fet, és mera casualitat, perquè, a la següent situació similar, tot anirà d'una manera diferent.

Però que sigui un relat amb fort contingut autobiogràfic no vol dir que haguem de fer de la seva vida una novel·la (precisament va ser una vida anodina en certa manera: es va limitar a una societat molt reduïda, a penes va viatjar...), o que la novel·la s'hagi de mesurar pel valor de la seva vida perquè, tal com va dir ell mateix, qui escriu una obra literària, qui crea una obra d'art, no és la persona amb qui parlem, la persona que camina, menja i dorm, sinó que és un altre ésser destil·lat de l'anterior, un altre «jo» que escomet la seva tasca en solitud i que pot ser completament diferent de la persona de carn i ossos que coneixem.

Sigui com sigui, a mesura que el llibre avança, Proust acostava més el relat de la seva obra al relat de la

seva vida. En un punt trobem una frase que diu més o menys «si el narrador coincidís amb l'autor...»; en un altre, un personatge es dirigeix al narrador amb el nom de Marcel...; finalment el narrador descobreix que, si volem defugir la mort i perdurar, cal convertir el temps perdut, és a dir, la vida passada d'un mateix, en una obra d'art.

Proust compara la seva novel·la amb una església (o, amb més modèstia, amb un vestit) pel seu volum, la seva complexitat, la seva llarga i minuciosa elaboració i per la seva configuració (un tema major, amb diversos subtemes i una multitud de motius arabescos recurrents)... Però també la compara amb una composició musical, i em sembla a mi que amb més encert, no només perquè la música s'executa i es percep de forma lineal (un compàs rere un altre), mentre que les imatges, les escultures, els edificis, són objectes que copsem de forma simultània, sinó perquè la conformació final de la *Recerca* té molt a veure amb una simfonia o bé amb una òpera (la traducció anglesa va posar de títol «Overture» a la primera secció de l'obra): moviments ràpids, lents, mottos, temes, repeses, confluència de veus, solos, recitatius... No és tant que el lector llegeixi la *Recerca* com que se senti emportat per ella.

Però, ¿com un lector actual s'ha d'enfrontar als set volums de la *Recerca*? Llegir la *Recerca* sencera és

una empresa en què avui dia només s'embranquen acadèmics, estudiosos o fanàtics de la literatura; el lector corrent, fins i tot el lector de literatura clàssica o de cànnon, sent massa respecte per a ella, o li fa massa mandra o bé diu que no és el seu estil. Ignoro si són molts els qui senten una gran angoixa pel fet de «saber» que han de llegir Proust i no poder-ho fer, no trobar mai el moment. Que estiguin tranquils perquè, com s'aprèn a la *Recerca*, cada obra ha d'encertar el seu moment en nosaltres..., i en el públic (la novel·la de Proust no ha tingut sempre la mateixa acceptació ni entre el públic ni entre els crítics: ja el primer volum de la *Recerca* va ser rebutjat per tots els editors als quals Marcel Proust va presentar-lo i, al final, es va haver de pagar l'edició de la seva butxaca). Però el mateix Proust deia que quan una obra és una revolució en el seu camp, no pot esperar ser acollida pels seus contemporanis. Sigui com sigui, el segon volum, sis anys després, va obtenir el premi Goncourt, el més prestigiós de les lletres franceses en aquell moment, i aviat va ser considerat un clàssic de la literatura, un puntal, juntament amb Kafka i Joyce, de la novel·la del segle xx. Però m'imagino que aquestes consideracions no són prou per atreure el lector actual. ¿Tan difícil és Proust? No en excés; així i tot, per llegir tota la *Recerca*, es necessita una quantitat important de temps, i irremeiablement, perquè set

volums, i no pas prims, no són una bagatel·la. Podem reduir l'impacte d'aquesta durada pel sistema de saltar-nos, sense fer-nos-en càrrec de consciència, els fragments que ens semblin més feixucs o que en aquell moment no ens atreguin (com faríem amb una òpera), però l'envergadura és tal, que els pal·liatius rudimentaris poc ho poden alleujar. Malgrat tot, si fem un càlcul senzill comptant que un lector avançat pot llegir 400 paraules per minut, resulta que en poc més de cinquanta hores ja hauria enllestit la *Recerca*. Sent menys optimistes, podríem posar-hi unes cent hores, és a dir que podem imaginar-nos la lectura de tota la *Recerca* com un curs anual acadèmic de tres hores setmanals de dedicació. Un cop calculat no sembla, ni de bon tros, una tasca difícil, ni de bon tros impossible. De tota manera, com que sembla que Proust va escriure la *Recerca* a correuita (sabia que li quedava poc temps de vida quan va trobar el desllorigador per a la seva obra d'art), nosaltres també la podem llegir de pressa, sense aturar-nos si entropessem, tal com la va escriure, compulsivament.

¿I què passa amb les seves llarguíssimes frases, la seva retòrica? En Proust, la longitud d'una frase no implica necessàriament una dificultat sintàctica augmentada (moltes d'aquestes frases tan llargues es podrien haver escurçat pel simple mitjà d'intercalar-hi punts i comes i de repetir algunes de les

seves parts, però Proust tenia pressa!), o almenys aquesta dificultat no té tanta importància per al seu art (fins i tot s'autoparodia en les seves tirallongues) com per obstaculitzar-ne la comprensió.

Un altre punt a favor de ser comprensius envers els lectors desitjosos però incapaçs d'escometre la lectura de la *Recerca* és la mateixa falta de decisió del narrador, alter ego de l'autor: la seva indolència congènita a començar el que volia que fos una obra mestra. Si ell no va emprendre la seva magna creació fins que ja feia temps que desesperava de fer alguna cosa de profit, si el mateix narrador ens explica que, en el precís moment en què es vol posar a treballar, li sorgeixen altres obligacions que ha de dur a terme indefugiblement que l'hi impedeixen, i que, sempre que té el temps a la seva disposició, troba una excusa per deixar-ho per a més endavant...

De la mateixa manera que la memòria involuntària, més profunda i inescrutable, serà la que tregui de l'oblit un passat que ja creïem perdut, posar-se a escriure serà un acte independent de la voluntat conscient: un fet exterior a ell li n'imposarà l'obligació. Potser els pusil·lànimes davant de la lectura de la *Recerca* es toparan un dia amb un fet exterior i inesperat que els compel·lirà a ella i els conduirà a través dels set volums de manera inexorable.

Però a aquest lector també li pot ocórrer el mateix que li passava al narrador: que el contrast

entre la màgia dels noms i la realitat el desil·lusioni. No és en va que tot sovint Proust fa referències als «noms de lloc»; el narrador s'imagina mil fantasies sobre un lloc, una persona, un artista i, aleshores, quan s'hi troba al davant, quan coneix el personatge, experimenta una profunda decepció: la seva creació mental era molt més potent, molt més pregona, molt més bella, que la crua realitat amb què topa. L'amor és dins nostre, no en la persona que estimem. Pot ser que ens passi el mateix amb la *Recerca*: l'obra i l'autor s'han establert a la nostra imatge i s'han santificat, i, quan la llegim, el que hi trobem ens desconcerta (si no és que ens decep), no és el que ens esperàvem. Al final, però, un nou constructe sorgirà del maridatge entre el que havíem concebut i el que se'ns apareix de veritat, i aquesta és la riquesa de l'imaginar.

Per animar a llençar-se a l'aventura de llegir Proust, també hi ha qui considera la possibilitat d'enfocar la *Recerca* com una obra còmica o, almenys, com un relat farcit d'episodis hilarants. Certament, no hi ha personatge que s'escapi del ridícul, ni el mateix narrador. No obstant això, l'humor és sempre una cosa molt personal i, fins i tot, temporal; el que una persona troba risible, una altra ho troba digne de llàstima, o simplement no li causa cap impressió; i també, el que avui trobem còmic, l'endemà ja no ens fa cap gràcia. A més, en tota la

narració solament hi ha una única escena que sembla preparada de manera deliberada per provocar la riallada en el lector: quan el baró de Charlus i en Jupien s'amaguen per espiar el príncep de Guermantes i en Morel, i, al final, resulta que són ells mateixos els espiats; totes les altres sorgeixen de manera natural del relat i no tenen l'aspecte d'haver estat redactades per crear expressament un efecte còmic.

També es parla de novel·la intel·lectual, filosòfica. De fet, tota l'acció que hi pugui haver al relat només són moviments i conflictes d'idees en el cap del narrador. Marcel Proust va assistir a uns cursos de filosofia a la Sorbona amb Henri Bergson, i això va inspirar en certa manera les reflexions sobre el temps i la durada, i la diferència entre memòria voluntària i involuntària. Però crec que tot això s'acosta molt més al món de la psicologia que no pas al de la filosofia (és cert que en aquella època potser no estaven tan compartimentades). També s'ha dit que l'obra que ens cala més profundament és aquella en la qual veiem explicats (¿justificats?) els nostres sentiments, pensaments, estats d'ànim. Doncs la *Recerca* és això: no hi ha moment, vici, virtut, sensació, que no hi siguin retratats: per això és tan fàcil identificar-hi els motius pregons de tots els nostres actes. Molts autors creen els seus personatges amb afegits psicològics d'altres personatges o de diverses persones reals, però aquesta amalgama

costa que conformi un personatge versemblant, visible a primer cop d'ull. En Proust els personatges semblen fets d'una peça; tenen, sense ser un arquetipus, allò que ens permet assenyalar i dir «és així!».

Podríem buscar i remenar altres punts de vista amb l'objectiu d'estimular la lectura de Proust, però el que és definitivament cert és que es tracta d'una obra, potser no extremadament difícil, però sí densa, que requereix tota la nostra atenció si volem treure'n el màxim profit. Malgrat tot, també es pot pensar en una lectura més superficial, més a raig fet i això no n'impedirà el gaudi. La *Recerca* és un text que mai no podrem donar per tancat, arxivat; permet successives relectures perquè sempre s'hi troba una nova experiència amb la qual encara no ens hem emmirallat, una al·lusió que ens havia passat per alt. A la *Recerca* trobem mil referències a l'art, sobretot al pictòric, a la ciència, a la filosofia; reflexions psicològiques, d'observacions detallades, gairebé diria de laboratori, sobre el comportament humà (i, tot i això, el narrador es veu impotent per conèixer de debò la natura humana dels altres: l'ésser humà és inabastable). Afortunadament, des que la novel·la va ser publicada, ha anat apareixent al seu voltant una gran quantitat de literatura (textos originals —tot el que en vida va publicar i escrits que potser ell mateix no hauria tret mai a la llum— i estudis), i per això tots els detalls se'ns van fent

cada vegada més clars. El mercat literari s'ha omplert de tractats, resums, antologies i interpretacions de la *Recerca*; i això en forma de llibres, articles i també llocs web a Internet. Tota aquesta literatura constitueix un suport utilíssim per al qui vulgui assaborir no solament el relat, sinó submergir-se en totes les connotacions que, com una constel·lació, hi giren a l'entorn.

La llargada d'una obra literària també influeix en l'amor que al final sentim per ella. Un cop llegits els set volums de Proust, les seves paraules passen a formar part de nosaltres mateixos. No és una coneixença que fem casualment i que, encara que de tant en tant et porti alguns records, oblidem amb facilitat; és algú amb qui hem conviscut llargament en les nostres hores solitàries, estirats al llit o al sofà, al retir de la muntanya o en la calma de davant del mar, malalts o durant moltes tardes de pluja... Hem conviscut amb el Marcel de la *Recerca* i ja no sabem què pesa més en la relació, si l'estimació o l'hàbit de la convivència; desconeixem si el costum («aquest tirà») és en definitiva la causa de l'amor o l'amor el coagulador de les relacions. Un cop ens hem fet amb els personatges i hem contemplat els paisatges de la *Recerca* durant prop de quatre mil pàgines, no sabem què pesa més, si el goig estètic de cada paràgraf, de cada frase, o el temps que hi hem dedicat, la durada. Al final, Proust s'ha incorporat de tal ma-

nera en nosaltres que ja no sabem del cert si l'anàlisi d'un tret psicològic és una observació original seva, o bé, com ja van ser els mites grecs, una nova versió d'una veritat universal.

I, per acabar, naturalment Proust també té els seus detractors. De la mateixa manera que hi ha flaubertistes i stendhalians, també hi ha d'haver proustians i antiproustians. ¿Què censuren aquests a l'obra de Proust? Segurament desordre i exuberància, falta de concisió i de contenció, repeticions i redundàncies innecessàries (sobretot a *La presonera*), títols que poc tenen a veure amb el contingut, temes vistos des d'un punt de vista molt temporal i particular (homosexualitat, semi-tisme, de vegades un cert xovinisme), limitació de les perspectives socials (allà tots són rics o nobles!), etc. Potser en el que més insisteixen és en el sentit de la manca de perfecció *formal*, vull dir, si pensem en la novel·la clàssica. I, no obstant això, Proust no va deixar mai de corregir, retallar, refer els seus textos, la qual cosa s'evidencia en els seus manuscrits plens de fragments ratllats, de nous fragments escrits als marges, de les «paperolles» (una mena de «post-it») enganxades a les pàgines amb noves versions: Proust no devia considerar res definitiu. D'altra banda, els tres darrers volums van ser publicats pòstumament i es van escapar al seu deliri correctiu (per això aquests són els que presenten

més variants a cada nova edició basada en una revisió dels seus manuscrits).

Proust ens escriu sobretot històries de persones que ocupen un lloc en el Temps, un lloc tan extens i pregon com mai no podrien imaginar-se'l ocupant en l'espai. I aquest Temps que tot ho domina i tot ho arrabassa només pot ser superat per l'obra d'art que el recupera.